

Inspektion av Polismyndigheten Dalarna och Åklagarmyndigheten, åklagarkammaren i Falun, den 3–5 september 2012

Närvarande från Riksdagens ombudsmän: Justitieombudsmannen Hans-Gunnar Axberger, byråcheferna Per Lagerud och Lina Forzelius, föredragandena Marie-Louise Collin, Nina Hubendick, Peter Lidman, Daniel Samnerud, Anna Sellin, Maria Ulfsdotter Klang, Jens Västberg och Magnus Wickman samt sekreteraren Andreas Paananen.

Inledning

Inspektionen genomfördes på polishuset i Falun. Den inleddes med ett möte vid vilket chefsåklagaren AA, länspolismästaren BB, polisintendenten CC, polis-kommissarierna DD och EE, samt polisinspektören tillika förundersökningsledaren FF deltog.

Hans-Gunnar Axberger och Per Lagerud redogjorde för syftet med och omfattningen av inspektionen (se vidare nedan). Därefter lämnade AA och närvarande tjänstemän från polismyndigheten översiktlig information om respektive verksamhet (främst handläggningen av ungdomsärenden). Därvid framkom bl.a. följande.

Åklagarmyndigheten

Av de cirka 4 700 ärenden som handläggs vid åklagarkammaren utgör cirka 400 ungdomsärenden. Man har haft en särskild ungdomsgrupp bestående av två särskilda ungdomsåklagare och en administratör. Ungdomsåklagarna har uteslutande arbetat med brott där den misstänkte är under 18 år. Ungdomsärendena och ärenden om brott mot barn, och särskilt de frister som gäller i dessa ärenden, har hög prioritet vid åklagarkammaren. Ungdomsåklagarna har haft färre rättegångar och något färre ärenden än övriga åklagare. Inget ärende ska ligga mer än en vecka utan direktiv. Fredagar har varit avsatta för att bevaka och följa upp ärenden i vilka direktiv till polismyndigheten inte har getts. Den genomsnittliga genomströmningstiden för ett ärende som handläggs vid kammaren är nu 106 dagar och har gått ned. För hela riket är den genomsnittliga genomströmningstiden 79 dagar. Den genomsnittliga tiden från det att åklagaren får ett redovisat förundersökningsprotokoll till

dess att åtal väcks är i nuläget tolv dagar (att jämföra med nitton dagar för riket). Tingsrätterna (Falun och Mora tingsrätter) hanterar uppgiften att sätta ut ungdomsmål inom den lagstadgade fristen om fjorton dagar väl.

Åklagarkammaren har regelbundna möten med polismyndigheten angående ungdomsärendena. Man har även satt samman en grupp som träffas cirka två gånger per år för att diskutera handläggningen av dessa ärenden.

Ungdomsåklagarna har ett nära samarbete med de poliser som utreder ungdomsärenden och en åklagare har deltagit i det s.k. leanarbete som bedrivits av polismyndigheten avseende ungdomsärenden. Åklagarkammaren samverkar även med tingsrätterna och socialtjänsten.

Det har vid enstaka tillfällen varit ett bekymmer, såväl i ungdomsärenden som i andra ärenden, att få tag i försvarare utanför kontorstid. Åklagarkammaren har därför initierat ett samarbete med Falun tingsrätt. Detta har lett till att man har tagit fram en lista med 25 advokater i Dalarna som kan åta sig uppdrag som offentlig försvarare utanför kontorstid, efter kontakt från åklagare. Samarbetet bygger på att tingsrätten retroaktivt förordnar den aktuella advokaten som offentlig försvarare och tillerkänner honom eller henne arvode för det arbete som har utförts före förordnandet.

Genom en lagändring som trädde i kraft den 1 mars 2012 ska förundersökningar i ungdomsärenden som huvudregel ledas av en polisiär förundersökningsledare. Ändringen genomfördes, med stöd av övergångsbestämmelser, fullt ut först per den 1 maj 2012. Den har medfört att antalet åklagarledda förundersökningar i ungdomsärenden har minskat påtagligt och kommer sannolikt att medföra kortare genomströmningstider i de åklagarledda förundersökningarna. Numera har kammaren endast en särskild ungdomsåklagare. Åklagarkammaren har emellertid en särskild mängdbrottsgrupp som arbetar med polisledda förundersökningar, såväl ungdomsärenden som ärenden med vuxna misstänkta. En nackdel med ändringen är att kvalitén kan påverkas negativt av att förundersökningen inte leds av en åklagare. Åklagarkammaren har dock varit generös med att hjälpa till att utbilda polisen med anledning av lagändringen. Ytterst är det emellertid polismyndigheten som ansvarar för att man har rätt kompetens. Åklagarkammaren är tillgänglig för polisen även i polisledda förundersökningar.

Polismyndigheten

Polismyndigheten handlägger ungdomsärenden på polisområdesnivå, inte på myndighetsnivå. I polisområde Falun-Borlänge arbetar elva personer i princip uteslutande med ungdomsärenden. För resterande del av polismyndighetens upptagningsområde arbetar totalt åtta personer med ungdomsärenden, varav sex personer i princip uteslutande arbetar med denna typ av ärenden. Det finns vid myndigheten totalt sex särskilda förundersökningsledare med ansvar för ungdomsärenden.

De tidsfrister som lagstiftaren har satt upp för ungdomsärenden är rimliga. Polismyndigheten har under de senaste åren arbetat för att hålla dessa tidsfrister och de frister som gäller i ärenden rörande brott mot barn. I polisens ärendehanteringssystem pust (polisens utredningsstöd) finns en automatisk bevakning av fristerna inlagd i de ärenden där en frist gäller. Systemet varnar om fristen överskrids och kräver att anledningen till överskridandet dokumenteras. De ärenden som inte handläggs i pust bevakas med hjälp av särskilda excelblad. Om fristen överskrids ska förundersökningsledaren ange orsaken till detta i excelbladet. Myndigheten har ett nära samarbete med åklagarkammaren såvitt gäller tidsfristerna. Kammarchefen tar dagligen del av excelbladen. Detta system har tillämpats sedan 2010. Sammanställningar över ungdomsärendena görs en gång per månad och skickas till Rikspolisstyrelsen. Rikspolisstyrelsen är främst intresserad av hur myndigheten håller tidsfristerna.

Den tidigare nämnda lagändringen har medfört att förundersökningarna i ungdomsärenden slutförs snabbare. Överföringen av förundersökningsledningen till polisen innebär emellertid att det är polisen som ska inhämta yttranden från socialnämnden, vilket måste ske innan förundersökningen redovisas till åklagaren. Detta kan medföra att fristen överskrids.

Polismyndigheten har sett till att cirka 15 personer genomgått den långa utbildningen för polisiära förundersökningsledare.

Inspektionens syfte och omfattning

Syftet med inspektionen var att granska ungdomsärenden. Granskningen inriktades därvid på handläggningen av förundersökningar mot personer som inte fyllt 18 år, varvid främst tidsfrister (4 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL), underrättelser och kallelser till vårdnadshavare och socialnämnd (5-7 §§ LUL) och försvararfrågor (24 § LUL) studerades.

Även handläggningen av ärenden rörande brott begångna av den som inte fyllt 15 år granskades. I första hand studerades utredningar enligt 31 § LUL samt hur underrättelser och kallelser till vårdnadshavare och socialnämnd (33 och 34 §§ LUL) hade skötts.

Inför inspektionen hade de 240 senast inkomna ungdomsärendena som hade handlagts i ärendehanteringssystemet rar (fortsättningsvis k-ärendena), och de 141 senast inkomna ungdomsärendena som hade handlagts i ärendehanteringssystemet pust (fortsättningsvis pust-ärendena) begärts fram. K-ärendena granskades genom att akterna gick igenom. Pust-ärendena granskades i deras elektroniska form. Totalt studerades 193 k-ärenden och 41 pust-ärenden.

Måndagen den 3 september ägnades åt ärendegenomgång. Under tisdagen den 4 september sammanställdes det som hade påträffats. Onsdagen den 5 september genomfördes en kompletterande ärendegranskning.

Inspektionen avslutades den 5 september med att byråcheferna Per Lagerud och Lina Forzelius muntligen gick igenom det som framkommit vid granskningen med länspolismästaren BB och poliskommissarien EE.

Överskridande av tidsfristen i 4 § LUL m.m.

I ett antal ärenden konstaterades det att handläggningstiden i dess helhet varit väl lång. I vissa ärenden konstaterades det att tidsfristen enligt 4 § LUL hade överskridits. Det rörde sig ofta om kortare tid, men det hade förekommit att tidsfristen överskridits med upp till fem månader.

I ett antal ärenden hade det gått relativt lång tid från det att en person blivit skäligen misstänkt till dess att han eller hon underrättades om brottsmisstanken enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken (misstankedelgivning). Detta hade medfört att den totala handläggningstiden blivit lång även om tidsfristen i 4 § LUL i och för sig hade hållits.

Exempel på brister av det angivna slaget påträffades i bl.a. följande ärenden.

***K16142-11:** En anmälan om misshandel gjordes den 8 juli 2011. I anmälan pekas en namngiven person ut som gärningsman. Målsäganden hördes den 26 september 2011 och den misstänkte 17-åringen dagen efter, då han också delgavs misstanke om misshandel.*

***K20843-11:** En 16-årig flicka antecknades den 24 augusti 2011 som skäligen misstänkt för butikstillgrepp i tre fall, sedan hon ertappats av butikspersonal. Brotten skulle ha begåtts samma dag. Den misstänkte förhöordes första gången den 27 september 2011, varvid hon underrättades om misstankarna. Förundersökningen slutredovisades till åklagaren den 29 februari 2012.*

***K23335-11:** Den 25 september 2011 tog polisen upp en anmälan om misshandel och skadegörelse. En 16-årig flicka och hennes myndiga syster antecknades samma dag som skäligen misstänkta för brotten. Ett antal utredningsåtgärder vidtogs under tiden den 19 december 2011 – 27 januari 2012. Förundersökningen om misshandel lades ned den 13 februari 2012. 16-åringen hördes och delgavs misstanke om skadegörelse den 2 mars 2012. Förundersökningen om skadegörelse lades ned kort tid efter förhöret.*

***K2221-12:** En anmälan om misshandel gjordes den 30 januari 2012. I anmälan pekades en namngiven 16-åring ut som gärningsman. Åklagaren gav direktiv i ärendet vid fyra tillfällen under februari – april och vittnen hördes under februari och mars. Den misstänkte hördes och delgavs misstanken den 3 maj 2012.*

Underrättelser och kallelser till vårdnadshavare och socialnämnd m.m.

I ett antal ärenden hade underrättelser enligt 6 och 7 respektive 33 och 34 §§ LUL till vårdnadshavare respektive socialnämnd inte gjorts omedelbart/genast. Ofta rörde det sig endast om några dagars fördröjning, men dröjsmål på upp till åtta veckor hade förekommit. Det konstaterades att det syntes saknas en enhetlig rutin för dokumentation av underrättelserna. I vissa fall framgick det vid närmare genomgång av ärendet att underrättelse hade skett i tid, men att noteringen om tidpunkten var felaktig.

I ett antal ärenden saknades det dokumentation av att vårdnadshavare och socialnämnd kallats till förhör med den misstänkte. Det framgick emellertid ofta av förhørsprotokollet att vårdnadshavare och tjänsteman från socialtjänsten varit närvarande vid förhöret.

Försvvararnärvaro

I ett antal ärenden konstaterades det att den misstänkte hade hörts och underrättats om brottsmisstanke utan att offentlig försvarare förordnats för honom eller henne. Det rörde sig ofta om relativt ringa brottslighet. Vårdnadshavare hade regelmässigt varit närvarande vid förhöret.

Dokumentationen av att den misstänkte underrättats om sin rätt att under förundersökningen biträdas av försvarare och möjligheten att få en offentlig försvarare förordnad för sig (12 § förundersökningskungörelsen), samt den misstänktes inställning till att låta sig höras utan försvarare närvarande, var i flera fall bristfällig.

Allvarligare brister förekom i följande ärenden.

***K6810-12:** En person, GG, kom att misstänkas för att ha haft sex med en fjortonårig flicka. GG var 17 år gammal vid tiden för de misstänkta brotten men hade fyllt 18 år när polisanmälan gjordes. Den 24 maj 2012 höll polisen förhör med GG. I förhørsprotokollet står antecknat att GG informerats om sin rätt att ha försvarare närvarande under förhöret, men att han sagt att det gick bra att hålla förhör utan. Under förhöret, som pågick i 35 minuter, delgavs GG misstanke om våldtäkt mot barn alternativt sexuellt utnyttjande av barn. Under förhöret förnekade han brott men vidgick att han hade haft sex med målsäganden och att han kände till att målsäganden var 14 år gammal. Den 4 juni 2012 skrev åklagaren ett direktiv till polisen i vilket åklagaren påtalade ett det borde förordnas en offentlig försvarare i ärendet och att den misstänkte skulle tillfrågas om vem han önskade. Den 8 juni 2012 förordnade Falu tingsrätt en offentlig försvarare för GG och den 21 juni slutdelgavs GG och hans offentliga försvarare förundersökningen.*

***K23628-11:** Två flickor, 15 respektive 16 år gamla, var misstänkta för stöld och bedrägeri den 26–27 september 2011. Den 28 september påträffades de och följde frivilligt med till polisstationen, där de erkände gärningarna. Polisen kontaktade flickornas vårdnadshavare med anledning av att förhör skulle hållas. Vårdnadshavarna kunde inte närvara vid förhören. Polisen beslutade då att höra flickorna som "annan" i stället för som misstänkta. Flickorna underrättades följaktligen inte om misstankarna och underrättades inte om sin rätt att biträdas av försvarare och att få offentlig försvarare förordnad för sig. Vid förhöret med den ena flickan var personal från det HVB-hem vid vilket flickan var placerad närvarande. Vid förhöret med den andra flickan var en tjänsteman från socialtjänsten närvarande. Mot bakgrund av den utredning mot flickorna som fanns vid tidpunkten måste de ha betraktats som skäligen misstänkta. Först en respektive två månader senare hördes flickorna som misstänkta. Vid dessa förhör var försvarare närvarande.*

Övrigt

I ett ärende konstaterades det att åklagarens beslut i anhållandefrågan enligt 24 kap. 8 § andra stycket rättegångsbalken hade fördröjts på grund av att förhørsledaren inte lyckats komma i kontakt med jouråklagaren. En promemoria angående

detta hade upprättats i det aktuella ärendet. Denna fråga har tagits upp till utredning i ett särskilt ärende (dnr 4865-2012), där Rikspolisstyrelsen avgett ett yttrande.

Sammanfattande bedömning

Inspektionen hade som framgått stickprovskaraktär. Genomgången var inte tillräckligt omfattande för att kunna läggas till grund för mer generella slutsatser. Med det sagt kan jag konstatera att det som framkom inte tyder på annat än att verksamheten i huvudsak synes väl fungerande. Det är dock tydligt att myndigheten har bekymmer med tidsfristerna i ungdomsärenden, som att döma av genomgången inte sällan överskrids. Jag vill i det sammanhanget understryka att formell delgivning av brottsmisstanke inte får skjutas upp i syfte att fördröja att tidsfristen enligt 4 § LUL börjar löpa. Som framgått förekom även en del formella brister beträffande föreskrivna underrättelser och kallelser.

En brottsmisstänkts försvararrättigheter är av central betydelse för rättssäkerheten men också för att en brottsutredning ska motsvara de kvalitetskrav som ställs på det rättsliga förfarandet som helhet, se JO:s beslut 2012-11-30 (dnr 3577-2011), som bifogas för kännedom.

I ärendet **K6810-12** (se ovan) misstänktes en pojke för att när han var sjutton år ha haft sex med en fjortonårig flicka. Han hördes som misstänkt för våldtäkt mot barn, alternativt sexuellt utnyttjande av barn, utan försvarare närvarande. Förhöret borde inte ha genomförts utan försvarare. Åklagarkammaren bör observera att en åklagare som förundersökningsledare har att ta ställning till försvararbehovet inför förhör med en brottsmisstänkt, se det bifogade beslutet.

I ärendet **K23628-11** (se ovan) greps två flickor, som misstänktes för stöld m.m. Uppenbarligen i syfte att slippa efterleva regler till skydd för de misstänkta rättigheter beslöt man att höra flickorna som ”annan” i stället för som misstänkta. Ett sådant ”tricksande” – som varken är professionellt eller rättsligt godtagbart – ska självfallet inte förekomma.

Med den kritik som ligger i de synpunkter jag nu framfört avslutas inspektionsärendet.

Hans-Gunnar Axberger

Daniel Samnerud

Bilaga

JO:s beslut 2012-11-30, dnr 3577-2011